
ESPIRITUALITAT DE LES DONES DEODATES A L'ERMITA DE SALES A LA BAIXA EDAT MITJANA

Jaume Alavedra i Regàs

L'objectiu és l'espiritualitat plena d'altruisme de les dones Deodates a l'ermita de Sales de Viladecans.

Deodata venia a significar com "entregades a Déu" i dedicades a la pietat, en tasques d'infermeria. És el cas de Viladecans durant el segle XIV. En alguns casos rurals, s'assentaven fora de nuclis habitats o en recintes propers a cementiris, a fi de potenciar respecte i dignitat pels difunts.

Els ideals de vida religiosa tenien la mentalitat religiosa a la fi medieval. El Baix Llobregat no fou excepció. Deodates estaven a Gavà, S. Boi, S. Joan de l'Erm i a Castellbisbal, al Turó de la Capella (Garí *et al.* 2014:28); i a Vilafranca del Penedès.

En temps de Creuades, les dones es feien càrrec soles de les terres. Pel s. XIII, els camps estaven erms. Les dones els treballaren. Fou el moment de nàixer el primer beguinatge. Es correspon amb la gran expansió del monacat femení durant el s. XI: monges, beguines i cenobites (Solé, 1993:664).

El Beguinatge no prenia vots, facilitava la tornada civil i, fins i tot, casar-se més tard. No requeria que renunciessin a les propietats. Si no tenien medis per sufragar l'ingrés s'acollien a la Pia Almoina. Ho sufragaven amb feines manuals o en ensenyament d'infants.

La comunitat feia caritats dessota infermeria en casos de malalties greus terminals. Tenien una espècie d'abadessa, reguladora de la vida comunal; més tard, es regiren segons la Tercera Regla de Francesc d'Assís.

Miraven pel col·lectiu i per la salut d'altri en tasques d'atenció als desvalguts. Aleshores promovien una contribució dels fidels, que ha estat contemplada com a "una edat d'or dels llecs" (cfr. Vauchez 1985:10).

Segons els oficis es reglamentà el calendari de parroquians, les dues Pasqües i l'Ascensió. L'adhesió als ideals heretats de pobresa evangèlica i humilitat mostraven desigs religiosos, propis d'ordes mendicants. Els fidels ho assumien com a responsabilitats pastorals. Segons els llecs, es seguia una forma de vida semblant als predicants franciscans, dominics, carmelites i agustins.

Els actes públics eren misses, enterraments i aniversaris; en conjunt, apareixien com a resposta als valors de la vida religiosa. L'exemple de l'augment de testaments en èpoques d'epidèmia de pestes ha resultat eloqüent i ha donat innumbrables dades.

Deodates (Font: Wikipèdia). La implantació de deodates i beguines s'estén arreu dels comtats catalans. Des del XII fins 1450 les comunitats són flexibles, com a mulieres religiosae. Es un retir contemplatiu, sotmès a l'atenció de contagiosos, leprosos i severs trastorns mentals. Tocant a Berlin, a Magdeburg, Mechthild hi ha la primera Beguina al segle XIII.

Pel s. XIV usen formes de breu presentació dites Deodates, en entorns vilatans.

Els mestres de decoració, com el mestre de Viladecans (?), seguien patrons fets, com a artistes locals. En decoració Sales és similar al Palau Aguilar (vid. Lacuesta *et al.* 2013).

No portaven hàbits. Observaven obediència i castedat; no professaven vots. Eren de famílies nobles amb autonomia per gestionar les terres, propietats de l'ermita.

Responien a necessitats religioses d'essència pietosa, excepte contraure matrimoni en la classe noble (Lafarge 1989:150).

A Sales, Guillem i Gueraua de Queralt eren responsables de la convivència, allunyada dels homes. La visita del bisbe Ponç de Gualba va minvar l'autonomia econòmica.

Són acusades de bruixes, com les amazones.

A Sales, desapareixen cap a 1333 o 1334.

Elionor d'Urgell és la protagonista femenina cèlebre, la princesa eremítica, en soledat rural o en cel·les urbanes, que actua per l'ideal del desert interior (cf. Vinyoles 2001 i 2014). També és cèlebre l'ermita Pere Marginet.

L'ermita de Sales de Viladecans va acollir una comunitat de Deodates en encetar el segle XIV. Aquestes no eren més que les Beguines, assentades en retirs rurals de nuclis poblacionals prop d'esglésies i esgliesoles dedicades al culte bíblic del Nou Testament de Joan El Baptiste. En realitat Viladecans no posseïa parròquia pròpia. No fou així fins el segle XVIII. Sinó que restava sota la jurisdicció eclesiàstica de la parròquia Climentona, però amb nucli d'esgliesola dedicada al Baptiste. Ara bé ens arriba un reconeixement de la comunitat de Deodates de Sales, pel bisbe de Barcelona, Ponç de Gualba.

El Beguinatge era la institució altruista lleuga, sense professar, vinculada eclesiàsticament per un mínim de vots. Fou de les més reeixides de la Baixa Edat Mitjana. Estava vinculada a tasques d'infermeria i pal·liatius. Va nàixer sota l'aixopluc reformista Gregorià per aconseguir retir espiritual d'una vida de pietat i puresa evangèlica.

La història les ha considerat dones religioses, *mulieres religiosae*, similar al monacat femení, com una efusió espiritual dels convents medievals (monestirs, convents de terciàries, comunitats de beguines, eremítiques). La xarxa d'establiments va ocupar tot el territori català. Envoltaven els convents, monestirs, esglésies mercats o molins.

Naixien com a espiritualitat benedictina flamenca per devoció abnegada i dedicada a serveis d'atenció als malalts terminals. Es sotmetien a obediència i castedat però no professaven vots.

Si les dones no tenien independència econòmica, si no podien participar en la vida pública, si l'espai vital era limitat a la família o en els convents; pel desenvolupament personal, restava el món de l'espiritualitat. La doctrina eclesiàstica reservava a les dones més enllà del matrimoni l'àmbit de la vida interior. Permetia solament l'espiritualitat submissa, l'expiació de la impuresa i l'acompliment

de la dona i mare devota i abnegada. Fins i tot la vida interior estava regida pel Dogma i la dominació patriarcal de l'Església. No era una situació nova, ja que durant l'Edat Mitjana era la única que s'havia permès.

Eren discretes, retirades de nuclis poblacionals en comunitats de poques dones, com a Viladecans, entre tres o quatre. Escollien entorns de conreus i herbes remeieres de muntanya, com el timol o l'hipèric, aquest darrer recollit durant el solstici estival de Joan. Elaboraven medicaments amb romaní, escorça del salze o sàlvia, encara avui dita "per remei" al Dioscòrides Renovat de Font i Quer.

*Interior ermita de Sales (Lacuesta *et al.*, 2013)*

CRONOLOGIA SEGLES XIII I XIV

La Fletxa del Temps: gòtic, catedrals, Beguinatge, Deodates, mulieres religiosae sanctae, infermeria, pal·liatius, vi, cereals, timol, hipèric, conreus, vinyes, cellers de vi, bruixeria, Sales, Joan de l'Erm, S. M. Magdalena (Castellbisbal).

Utilitat d'espais: culte, hàbitat, producció i treball, pal·liatius assistencials.

Dessota els nínxols i xiprers rere l'absis de la ermita queden restes de los depòsits de magatzems del vi. Presència territorial més enllà del recinte monàstic: propietats monacals en patrimoni propi, drets d'ús de recursos com aigües, fonts o pastures, instal·lacions de transformació de productes per molins, forns, cellers o caves.

L'ermita de S. M. de Sales, topònim local, data del 985. A la línia de costa era envoltada de camps de conreu i fruiters, vinyes i herbes remeieres com timol i hipèric. El bisbe Ponç de Gualba fa una visita el primer quart del segle XIV.

Deodates en oració
(Font: Wikipèdia)

CONCLUSIÓ

En conclusió, al segle XIV a l'ermita de Sales una comunitat de tres o quatre dones, dites Deodates, van instituir la infermeria. En tasques humanitàries desenvoluparen pal·liatius per a incurables tuberculosos, leprosos, malària..., acabant l'Edat Mitjana. Eren dones lliures de càrregues i continuadores de moltes de les activitats càtars.

- s. XI estructura original de Sales
- Història d'Eloïsa i Abelard* entre 1090 i 1162
- Hildegarda von Bingen (1098-1179)
- 1203 comencen obres a la catedral de Lleida
- 1212 primera Beguina, Mechthild, diòcesi Magdeburg, després infermera. És la Matilde en el *Paradís* del Dant?
- 1209 Francesc d'Assís, obté permís per fundar l'Orde dels Franciscans
- 1211 Pedro Muñiz consagra la catedral de Santiago de Compostela
- 1226 mort de Francesc d'Assís, deixa l'Orde consolidada i reeixida
- 1232 o 1233 naixement de Raimon Llull, filòsof, poeta, teòleg de l'Orde Tercera Franciscana
- 1244 darrers càtars anihilats per Creuats
- 1271 viatge Marco Polo i família, 25 anys, escriu les memòries
- 1282 Vespres Sicilianes, els aragonesos foragiten els francesos a Sicília
- 1283 Llull escriu *Blanquerna*. El 1286 rep títol de professor universitari (magister) a la Universitat de Paris. 1295 Llull ingressa a l'Orde Tercera Franciscana
- Canvi de segle, Deodates establertes a l'ermita de Sales
- 1300 Diego López de Haro funda Bilbo.
- 1303 la Gran Companyia de Roger de Flor salpa cap a Anatòlia
- 1304 el Dant Alighieri inicia la redacció de *Divina Comèdia*
- 1312 extinció de l'Orde del Temple
- 1321 tot just abans de morir el Dant Alighieri acaba la *Divina Comèdia*
- 1323 la senyoria d'Eramprunyà es comprada i el 1337 la castlania
- 1327 Francesco Petrarca coneix la musa Laura, li dedica poemes
- 1337 Petrarca adquireix una còpia de la *Correspondència* d'Abelard
- 1345-1346 Beguins de Vilafranca del Penedès davant del tribunal d'Inquisició
- 1348 la Pesta Negra assota Europa, immensos estralls a la població
- 1351 Giovanni Boccaccio acaba el *Decameró*
- 1378 Cisma d'Occident, dos Papes, a Roma i Avinyó, disputen el tron pontifici
- Darrers anys del XIV neix Ausiàs March
- 1450 Beguines traslladades a Barcelona
- 1466 fusionades a monges de Montalegre

A la capital, les institucions eclesiàstiques feien balanç de cases de dones i d'homes *semireligiosos*, com els beguins i, especialment, les beguines en empara eclesial i del Consell de Cent.

El clergat representava el gruix de la població urbana. Era un important factor econòmic, juntament

amb els mendicants en els diners i polítiques personals.

L'autoritat dels bisbes i del capítol de Barcelona va imposar en origen i evolució canvis d'assentament i Orde, o espais de religiositat femenina. Abasten des de nuclis de reclusió, beguines, terciàries independents fins la vida comunitària, a Ordes monacals medievals o les fundades a les acaballes de l'Edat Mitjana. Duren fins el Concilio de Trento (1545).

Poc a poc creen capelles de culte i cases femenines, on oferien educació religiosa, prèdiques i assistència a actes litúrgics.

La font de transmissió cultural fou l'Església, per creences, valors morals i pautes de conducta.

Entre la documentació de l'Hospital de Barcelona estan 137 contractes d'infants del XV, amb només vuit que tenen accés a una professió, les altres s'inicien en tasques de la llar treballant en el servei domèstic, règim precari d'esclaus. Patien discriminació, palesada en dos contractes signats l'any 1428 per una dona de l'alta burgesia barcelonina; la dama agafà dos infants de l'Hospital, nen i nena, ambdós de vuit anys, per ser mantinguts a la casa per un espai de deu anys. Es comprometia a ensenyar de lletra al nen, mentre la nena faria de serventa.

És excepcional que dos infants, a l'Hospital de Barcelona, van poder aprendre de lletra amb una beguina (Vinyoles i Vidal 2001:227).

Des de Martorell, el riu Llobregat garantia el marc de comunitats de Deodates.

Riu i bosc eren subsistemes biòtics pels recursos. Vivien sobre les vores del riu i dels conreus.

Es garantia el retir i l'aïllament, compartit i reduït en espais restringits.

Tenien contacte viu amb les agustines de Montalegre, amb un pes espiritual determinant, exercint la major influència.

El deute major és per a Sanahuja, 1992, constant inspiració; i Lagarbe, com a Beguina

També ho és per a l'organització de les Trobades, l'Institut d'Estudis Catalans i l'Arxiu de la localitat

Garí, B., M. Soler, M. Sancho, D.-I. Nieto-Isabel, A. Rosillo, 2014, *Claustra. Propuesta metodológica para el estudio territorial del monacato femenino*, *Anuario de Estudios Medievales*, 44, 21-50.

Lacuesta, R., J. Fierro, M. Gracia, J.-L. Prada, A. Pitarch, 2013, *El misteri de les pintures murals de l'ermita de Santa Maria de Sales (segles XIII i XVI)*, Barcelona, Viladecans, Diputació de Barcelona, Ajuntament de Viladecans.

Lagarbe, M. W., 1989, *La mujer en la Edad Media*, Madrid, Nerea, *Women in Medieval Life*, Hamish Hamilton, traducció de N. de Terán, 2ª edició.

Sanahuja, D., 1992, *Les Deodates de Santa Maria de Sales: una petita comunitat medieval de dones*, *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, 13, 239-251.

Solé, G., 1993, *La mujer en la Edad Media: una aproximación historiográfica*, *Anuario filosófico*, 26, 653-670.

Vauchez, A., 1985, *La espiritualidad del Occidente medieval (siglos VIII-XII)*, Madrid, Cátedra, *La spiritualité du Moyen Age occidental (VIII - XIII siècles)*, PUF, traducció de P. Iradiel.

Vinyoles i Vidal, T., 2001, *Educació i socialització a Barcelona als darrers segles medievals*, *Barcelona Quaderns d'Història*, 4, 2001, 224-236.

—, 2014, *La princesa ermitana, Elionor d'Urgell*, *Anuario de Estudios Medievales*, 44, 349-377.